

Hasta yakınları ve hastalar

► Emrah GÜVENER

(İ.Ü. Eczacılık Fak. öğrencisi)

Hep sorulan bir soru üzerine; hasta olmak mı zordur hasta yakını olmak mı?

Sağlık sektöründe belki de sağlık biliminin dışında kalan ama sağlıkla ilgili tek konudur hasta ile hasta yakınları arasındaki ilişkiler... Bu ilişkide doktorlar yoktur, resmiyet yoktur, önceden belirlenmiş yönetmelikler, kanunlar veya denenmiş yollar yoktur. Bu bağın bir adı yoktur belki ama ne kadar sağlıklı oluşunun büyük bir önemi vardır.

Eczacılık öğrencileri olarak büyük çoğunluğumuz ileriki zamanda kendimizi sağlık sektöründe bulacağız. Benim amacım hasta ve hasta yakınlarının yaşadıklarını, hastaneye adım attıkları ilk günden itibaren yaşadıkları olumsuzlukları, kısaca hastanın veya hasta yakınının elinde reçetesiyle bize gelene kadar yaşadıklarını dile getirmeye çalışmak. Amacım eczanemize gelecek hastaya, bir sağlıkçı olarak bize danışan insanlara nasıl davranmamız gerektiğini anlatmaya, hasta yakınlarını üzerinden sağlık alanının belki de bilmediğiniz bir yönünü sizinle paylaşmaya çalışmak olacak. Bunun için ailemin yakın zamandaki tecrübelerini ve kendi gözlemlerimi anlatmak istiyorum. Bu konuyu yaklaşık bir ay boyunca babama refakatçilik eden ağabeyimle ve bir aile dostumuz ile oturup konuştuk. Neler yaşadık? Ben sordum onlar yaşadıkları stresi anlattılar:

- Hasta olmak mı zor, hasta yakını olmak mı?

Bir seçim yapmak zor olsa da hasta yakını daha çok sıkıntı çekiyor. Hasta sadece fiziksel ağrılar içinde ancak hasta yakınları hem manevi yönden sıkıntı çekiyor hem de maddi yönden yetersiz kalabilme endişeleri var. Daha hastalığın ne olduğunu bilmeden, bunun için hastaneye gidip oradaki ortamı gördükten sonra oradaki manzaraya rağmen nasıl "mutluyum" çerçevesini oluşturacaklarını düşünüyorlar. Ayrıca hastanın yaşadığı rahatsızlığı kendi üstle-

Sağlık sektöründe belki de sağlık biliminin dışında kalan ama sağlıkla ilgili tek konudur hasta ile hasta yakınları arasındaki ilişkiler...

Bu ilişkide doktorlar yoktur, resmiyet yoktur, önceden belirlenmiş yönetmelikler, kanunlar veya denenmiş yollar yoktur.

rinde hissediyor, bunun da stresini çekiyor ve her an bir şey olacak korkusunu taşıyorlar. Hastaya moral verebilmek, ona iyileşebileceği konusunda güven verebilmek büyük bir özveri istiyor. Hastanın isteklerini yerine getirebilmek ve isteklere karşı gelmemek de sabır gerektiren bir iş.

- Hastayla ilgilenirken yaşadığınız zorluklar nelerdi?

Öncelikle uykuyu kendinize yasak etmek zorunda kalıyorsunuz. Bütün dikkatinizi hastanıza verip vermediğiniz konusunda rahatsızlık duyabiliyorsunuz çoğu zaman. Örneğin ağrısı var ve ağrı kesici veriyorsunuz ama ağrısı dinmiyor. Neyi yanlış yapıyorsunuz, düşüncesi içerisine giriyorsunuz. Burada hastanın ağrısının gerçek ağrı mı yoksa psikolojik ağrı mı olduğunu bilememek de sıkıntı yaratıyor. Özellikle psikolojik ağrılar büyük sıkıntı yaratıyor. Doktor "tıbbi bir rahatsızlığı yok" diyor ama hasta "ağrım var" diyor. Bu konudaki belirsizlik hem hastanın ileriki günlerdeki durumu hakkında akılda soru

işareti bırakmış oluyor, hem de hasta yakınları ile doktorlar arasında güven sorununa neden olabiliyor. Hasta yakını hastasıyla doktoru arasında kalıyor. Tabii bu doktor için de bir sıkıntı yaratmış oluyor.

- Hastaya yaklaşım nasıl olmalıdır? Biz neyi doğru neyi yanlış yaptık?

Öncelikle hastanın bulunduğu ortam temiz ve hijyenik olmalı, özellikle buna çok dikkat etmeye çalıştık. Ziyaretçileri odada kısa süreli tutmaya çalıştık ki bizce bu çok önemliydi. Çünkü ziyaretçilerin dışarıdan ufak da olsa hastalık taşımasından korkuyorduk. Ayrıca ziyaretçilerin hastamızın hastalığı hakkındaki yapacağı yorumlardan çekiniyorduk. Çünkü iyileşme sürecinde hastanın üzerindeki hasta psikolojisini bir an önce atabilmesi için ilgisinin başka yönler çekilmesi gerekiyor. Hastanın ne olursa olsun moralini yüksek tutmamız, ona değer verdiğimizizi göstermemiz gerekiyordu. Anladık ki ilaçlar kadar hastaya güvenmek ve bu güveni ona göstererek onun da kendisine inanmasını sağlamak çok önemliydi.

Doktorunuza inanmanız çok önemli, hastanın doktoruna inanması çok önemli. Örneğin bir doktor "acil müdahale yapılması gerekiyor" derken diğer bir doktor daha hükmedici bir sakinlikle sizi karşılayabiliyor. Bu durumda insan ister istemez, doktorların bu tavırlarında bir amaç aramaya başlıyor ve doktorlara, hastanelere karşı bir güven sorunumuz ortaya çıkıyor. Güven sorunumuzu atlatabilmek için de, kendi alanında en iyi doktoru aramaya başlıyoruz. Ve günümüzde "en iyi" kavramı "en güvenilir ve işine sadık" değil de "en pahalı, en özel" olan olmuş durumda. "Pahasız ve güvenilir" bir doktor bulmak konusunda nasıl tavsiyelerde bulunuruz bilmiyoruz. Ama herhalde şanslı olmalısınız. Son olarak da şanslı olmasanız da tüm olabilecekler karşısında sabırlı olunması gerektiği...

Sağlık sistemi ve hasta - hasta yakınları

Sağlık sisteminin birçok yönü var: Doktor-hasta ilişkisi, hasta-eczacı ilişkisi, hasta-hasta yakını ilişkisi vs.. Benim anladığım sağlık sektörü öncelikle kendi içinde saygın bir sektör olduğunun farkına varmalı ve bu nedenle işini aynı saygınlıkla ve ciddiyetle ye-

rine getirmeli. İnsana değer verilmeli. Kişi "hastayım" diye hastaneye geliyorsa en iyi şekilde karşılanmalı. Hasta hastaneye "iyileşeceğim" inancıyla gelmeli. Ama görüyoruz ki hastanelerimiz gerek gerçek mali yetersizlik gerekse umursamazlığın sebep olduğu, "ne olacak, nasıl olacak" gibi soruların sorulduğu bir belirsizlikler merkezi olmuş durumda.

Bir insan muayene için iki saat bekliyorsa, tahlil sonucu için öbür gün gelmesi isteniyorsa ve eğer ameliyat için bir ay sonra gelmesi isteniyorsa iyileşebileceğine nasıl inanabilir? (Kendilerine önemsiz oldukları hissettirilen hasta ve hasta yakınları daha teşhis aşamasında bu denli moral bozucu bir durumla karşılaşmışken, sonraki aşamalarda morallerini yüksek tutmalarını ve iyileşebileceklerine inanmalarını nasıl bekleyebiliriz?) İki farklı özel hastanenin sağlık hizmetindeki farklılıktan bile günümüzde sağlık sektörünün saygınlığını paraya nasıl değişebileceğini görüyoruz.

Bize ne düşünüyor?

Belki bir eczacı olarak bütün sağlık sistemine kendi saygınlığını kazandıramayız; ama her eczacı tek tek kendi saygınlığını koruyabilirse en azından sağlık sektörü içinde sağlam bir durak olarak nitelendirilebilme şansını yakalayabiliriz. Eğitimimiz süresince sağlıkla ilgili neredeyse tüm alanlar hakkında bilgi sahibi oluyoruz. Bu bilgilerimizi eczanemize gelen hastamıza, onun maddi ve manevi durumunu düşünerek en iyi şekilde vermeye çalışmanın, bilgilerimiz dahilinde onu en iyi şekilde yönlendirmeye çalışmanın insani, ahlaki ve mesleki görevimiz olduğunun bilincinde olmalıyız.

Eczanemize gelecek hastaya veya bir sağlıkçı olarak bize danışan insanlara neden iyi davranmamız gerekir?

Öncelikle insani bir görevimiz. Saygınlığımızı sahip olduğumuz bilgilerimizi kullanabilirliğimizle kazanabiliriz. Bir hastanın ya da yakınının, elinde reçetesiyle bize ulaşana kadar yaşadıklarını veya yaşayabileceklerini artık siz de az çok tahmin edersiniz. Eğer bu mesleği severek yapıyorsak -ki kimsenin kendi okulunu zorla seçmediğini düşünerek söylüyorum- eğitimini aldığımız mesleğimizin görevlerini yerine getirelim. Unutmayalım ki biz bunun için bu kadar eğitim görüyoruz.

Eczanelerimizin aklın, hoşgörünün ve dayanışmanın egemen olduğu merkezler olması dileğiyle...

kendisine, içinde yaşadığı topluma, doğaya ve başka insanlara karşı duyduğu yabancılaşma hissi.

4- Felsefede, şeylerin, nesnelere bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünmesi, daha önceden ilgi duyulan şeylere, dostluk ilişkisi içinde bulunan insanlara karşı kayıtsız kalma, ilgi duymama, hatta bıkkınlık ya da tiksinti hissetme.

Aslında hepimiz yabancı doğduk bu hayata fakat yaşadığımız hayat, aldığımız eğitim, kendi merak edip öğrendiklerimiz, öğrendiklerimizle gözlemlediklerimiz arasındaki çatışmalar, farklar, bizi yabancı kalmaktan uzaklaştırabilir. Yani yabancılaşma bizim kontrolümüzde gerçekleşen bir durum değildir. Ancak, bu yabancılaşmanın farkına varılabilmesi için, gözlem ve bilgi gerekmektedir. Toplumda var olan her şey insan ürünü olmasına rağmen, yabancılaşan ve bunun farkında olmayan kişi, bunların daha öncesinde kendiliğinden var olduğunu ve değiştiremeyeceğini zannederek yaşar.

Yabancılaşma kavramı, Hegel (1770-1831) felsefesinin temel kavramıdır ve Hegel'e göre insanlık tarihi aynı zamanda yabancılaşmanın tarihidir.¹

Hegel açısından yabancılaşma, *insan yaşamında* kaçınılmaz bir oluşumdur, tabii bir olgudur. İnsan ve toplum var oldukça, yabancılaşma da var olacaktır. Hegel'e göre yabancılaşma, insanın eylemleri dışında kendiliğinden var olabilmektedir. Oysa burada Hegel, fark etmeden kendi kavramına yabancılaşmaktadır.

Hegelci felsefeye eleştirel bir tutum takınan Feuerbach'la (1804-1872) birlikte yabancılaşmanın içeriği değişmiştir. Feuerbach'a göre yabancılaşma, Hegel'in söylediği gibi tabii bir olgu değildir, aksine insan davranışlarının sonucunda ortaya çıkar. İnsan kendisinin üstünde bir varlık yaratarak ve onun karşısında bir "köle" durumuna düşerek yabancılaşır.²

İnsan etkinliğinin özünde yabancılaştırıcı bir etkinlik olmadığını belirten ve yabancılaşma kavramını toplumsal bir temele oturtan Marx (1818-1883), yabancılaşmanın her zaman her yerde sonsuz geçerli bir kavram olmadığını, tarihsel bir olgu olduğunu vurgular. Dolayısıyla Marx, Hegelci bakış açısının aksine, yabancılaşmayı insanlığın kaçınılmaz ve şifasız bir felaketi olarak değil, aksine insanın bilinçsiz faaliyetinin ortaya çıkardığı ve yine insanın, bilinçli toplu eylemiyle değiştirilebilecek belirli tarihsel koşulların ürünü olarak ele alır.³

Marx'a göre, yabancılaşma, kapitalizme özgü bir olgu değildir. Fakat kapitalizm, insanın yabancılaşması olgusunu en üst düzeye çıkararak nesnel koşulları içeren bir sistemdir.⁴ Örneğin; ürünlerin değerini kalitesi belirlemesi gerekirken, bugün bizler markalara para ödüyoruz. Bununla da kalmayıp, aldığımız ayakkabı ya da tişörtün markasının logosunun görünmesine dikkat ediyoruz. Bir anlamda markalaşmaya hizmet ediyoruz.

Kapitalizm, bir yandan yeni gereksinimler aracılığıyla yeni bağımlılıklar yaratırken, diğer yandan insanın kendi yabancılaşmasının farkına varmasını önleyecek ya da geciktirecek tuzakları da içermektedir.⁵ Bunun en çarpıcı örneği reklamlarda karşımıza çıkmaktadır. Binlerce insan kredi kartı mağduru iken, hâlâ "bedava alışveriş" sloganıyla reklamlar yapılmaktadır. Ayrıca, bütün dünyada tanınan içecek firmaları da benzer politika izlemektedir. İnsan sağlığına hiçbir faydası olmayan bu içeceklerin sık tüketilen bir ürün haline gelmesinde, yapılan reklamların etkisi çok büyüktür. Artık ailemizin bir parçasıymış gibi gösterilen bu içecekler çoğunlukla alışkanlık ürünü haline gelmiştir.

Marx'a göre, kapitalist toplumlarda emekçinin elde ettiği para, emekçiye sahte bir özgürlük verir ve aslında onun efendisi haline gelir. Para, insanlığın yabancılaşmış gücüdür. Bireyler, insan olarak yapamadıklarını para aracılığıyla yapabilirler. Para, bütün insan niteliklerini tersine çeviren, onları kendi karşıları durumuna sokan dışsal evrensel bir güçtür.⁶

Bugünün toplumunda para kazanmadan yaşamak mümkün değildir. İnsanlar barınma, sağlık ve yiyecek gibi temel ihtiyaçların giderlerini karşılayabilmek için para elde etmek zorundadır. Dolayısıyla para, öğrenim hayatımızdan itibaren kaygısını yaşadığımız bir nesne haline almıştır. Alan ve meslek seçimlerimizde belirleyiciliği çok fazladır. Bunun nedeni, paranın günümüz tabiriyle "her kapıyı açar" niteliğidir. Çalışıp para kazanmak yerine, para kazanmak için çalışır haldeyiz. Çünkü günümüz toplumunda bir şey yapabilmeyen ön koşulu para olmuştur. Hatta belirleyici niteliği giderek kuvvetlenmektedir. Öyle ki; iş, şehir, ülke hatta eş seçimlerinde para, karar mekanizması durumundadır. İnsan ürünü olan para, zaman içinde yaşantının öznesi haline gelmiştir.

Yabancılaşma sorunu Erich Fromm'un (1900-1980) da ilgilendiği temel meselelerin başında gelir.

İnsanın yabancılaşmasını kapitalist toplumun ekonomik yapısıyla ilişkilendiren Fromm, modern endüstri toplumunda insanın, “kör ekonomik güçler”in objesi haline geldiğini ileri sürer. Yabancılaşmış insan, kendisini dünyanın merkezi, fiillerinin yaratıcısı olarak görmemektedir.⁷ Aksine, modern endüstri toplumunda fiiller ve bu fiillerin sonuçları insana hükmetmektedir. Yabancılaşmış insan, hem diğer kişilerden hem de kendisinden kopmuştur. Kendisini kendi yaşantısının merkezi olarak algılamayan “yabancılaşmış” birey, aynı zamanda benlik duygusunu da yitirmiştir.⁸ Her şeyi bir tüketim ürünü haline getirmiş olan yabancılaşmış insan için hayat anlamsızlaşmıştır. Yabancılaşan insan pasif, boş, korkak ve izole edilmiş bir hale gelmiştir. Modern insanın mutluluğunun ölçüsü, “arzu edilen her şeyin alınabilmesi”ne indirgenmiştir. “Tüketim açlığı” çeken modern insan için “tüketim”, hem özgürlüğünün hem de mutluluğunun kaynağı haline gelmiştir.⁹

Yaşama “kâr getirmesi gereken bir girişim” olarak bakan yabancılaşmış insan, Fromm’a göre, yaşamın yaşanmaya değer olup olmadığı gibi ciddi bir soruya cevap vermek durumuna gelmiş bulunmaktadır. Dahası, toplumla “uyum” içinde yaşayan, işini benimsemiş ve “mutlu bir robot” haline gelmiş yabancılaşan insan, bilinmeyen ve görünmeyen bir otoriteye itaat etmekte ve denetleyemediği yasaların yönetimi altında yaşam sürmektedir. Bu, tamamen, insanın denetiminden çıkmış ve yabancılaşmış bir yaşamdır.¹⁰

Fromm yabancılaşma sorununu ele alırken özgürlük konusuna da değinir. Fromm’a göre, modern insan yapay bir özgürlüğe sahiptir ve yapay bir kişiliğe bürünmüş durumdadır. İnsanın yaptığı seçim de yapay bir seçimdir aslında. İnsana kendi dışındaki güçler tarafından önerilen ürünler arasında bir seçim yapması uygun görülmemekte ve insan da, trajik bir biçimde, seçimini bilinçli olarak kendisinin yaptığına inanmaktadır. Aslında kendisine seçenekler sunulurken, yapacağı seçimin çerçevesi çizilmektedir.

Baudrillard (1929-2007), “Ortaçağ toplumu, Tanrı ve Şeytan üzerinde dengelenirken, bizimki tüketim ve onun kınanması üstünde dengesini bulmaktadır” diyerek çağdaş yabancılaşmayı bir tür “şeytanla anlaşma” olarak niteler. Yabancılaşma süreci, Baudrillard’a göre, bireysel ve toplumsal yaşa-

mın, meta (satılan ürün) mantığı tarafından yönetilmesi sürecidir. Bu mantık, tüketim çağıının temel mantığıdır. Tüketim çağı, teknik uygarlığın ve verimlilik yarışının tarihsel bir sonucu olarak, aynı zamanda radikal bir yabancılaşma çağıdır. Tüketim çağında “meta mantığı”, sanayi ürünleri ve iş süreçlerinden taşmak suretiyle genelleşmiş ve kültüre, cinselliğe, insan ilişkilerine kadar yayılmıştır. Tüketim çağında her şey, Fromm’un da vurgu yaptığı üzere, kâr ve tüketim çerçevesinde ele alınmaktadır. Tüketimle birlikte kendi üzerine düşünmeyen bir toplum ortaya çıkmış; zevk, egemen ilke haline gelmiş; aşkınlık, ereklilik ve amaç yok olmuştur.

Baudrillard’a göre tüketim, çağdaş toplumun kendine dair ürettiği bir sözdür, toplumun kendisini konuşma biçimidir. Gündelik söylem tarafından sürekli yinelenen tüketimi, Baudrillard “sağduyu gücüne ulaşmış olan yansımali söylemsel bir bileşim” olarak tanımlamakta ve bu durum, ifadesini reklamlarda bulmaktadır. Baudrillard, kitle iletişim araçları ve reklamlar sayesinde bu söylemin yüceltilmesine ve hatta karşı söylemlerin de geliştirilerek bir çeşit denge sağlandığına işaret eder. Yani, aslında tüketim toplumu, tüketim ve tüketimin kınanması üzerinde dengede durmaktadır.¹¹

Birçok filozof için önemli bir inceleme konusu olan yabancılaşma kavramı, bunun farkında olmayan insanın, içinde bulunduğu durumu doğru değerlendirememesinin önde gelen sebeplerindedir. Çünkü yabancılaşan insan var olanın dışına çıkmadığı için, dar bir çerçeveden bakmak zorunda kalır. Dolayısıyla, yüzeysel bir değerlendirmede bulunarak, aslında var olan çelişkileri çözümsüzlük olarak yorumlar. Maalesef, değişmesi gerekeni düzeltmeye çalışır.

*Felsefe Terimleri Sözlüğü, Ahmet Cevizci, Paradigma Yayınları, İstanbul 2000

1- Barlas TOLAN, Çağdaş Toplumun Bunalımı, s. 145.

2- Barlas TOLAN, Sosyoloji, s. 285-286.

3- E. MANDEL, G. NOVACK, Marksist Yabancılaşma Kuramı, (çev. Olçay GÖÇMEN), Yücel yay. İstanbul, 1975, s. 11.

4- Doğu ERGİL, Yabancılaşma ve Siyasal Katılma, Olgaç Matbaası, Ankara, 1980, s. 36.

5- Doğu ERGİL, Yabancılaşma ve Siyasal Katılma, Olgaç Matbaası, Ankara, 1980, s. 36.

6- Karl MARX, 1844 El Yazmaları, s. 232-233.

7- Erich FROMM, Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum, (çev. Necla ARAT), Say Kitap, İstanbul, 1981, s. 74.

8- Erich FROMM, Sağlıklı Toplum, (çev. Yurdanur SALMAN, Zeynep TANRISEVER), Payel yay., İstanbul, 1982, s. 135 vd.

9- Erich FROMM, Çağdaş Toplumların Geleceği, s. 90.

10- Erich FROMM, Sağlıklı Toplum, s. 153.

11- Nuri Bilgin, “Baudrillard ve Yabancılaşma”, s. 58

Kaynakça:

http://yakincografya.blogspot.com/2008/04/yabancilasma-uzerine_07.html